Үги кыз

ҮГИ КЫЗ

ӘКИЯТЛӘР, ТАБЫШМАКЛАР, МӘКАЛЬЛӘР

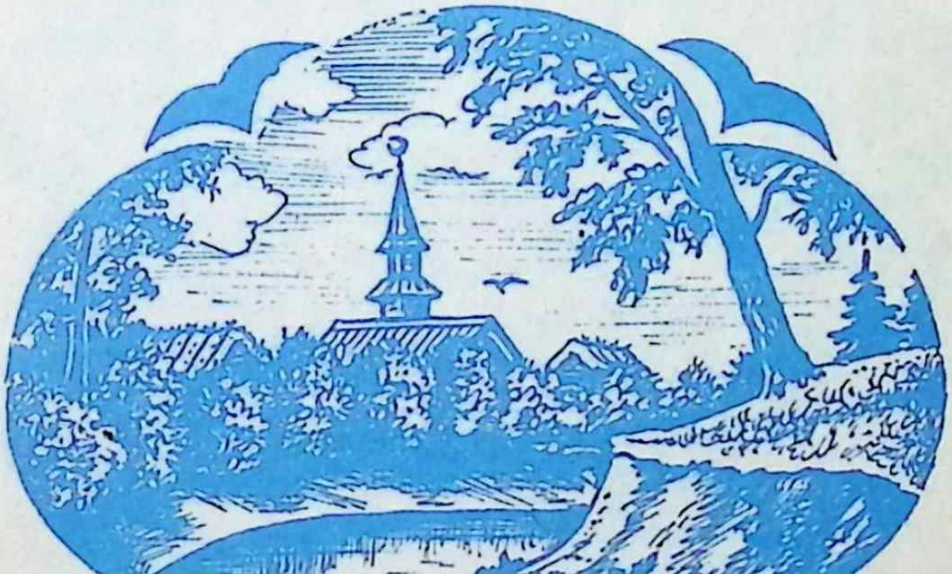

Чаллы
"КАМАЗ" нәшрияты
1992

Төзүче-мөхәррире Рәшит Бәшәр
Рәссамы Рәис Шаһи

Мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен
Үги кыз: әкиятләр, табышмаклар, мәкальләр. - Чаллы, “КАМАЗ“ нәшрияты, 1992. - 32 бит.

Китапка татар халык иҗаты әсәрләре тупланды. Әкиятләр һәм табышмаклар баланың хыял дөньясын тагын да баетыр, халык мирасы җәүһәрләренең гүзәл үрнәкләре белән таныштырыр.

ҮГИ КЫЗ

Борын-борын заманда бер кешенең ике кызы, бер улы булган. Кызларның берсе үги булганга, аны бер дә яратмаганнар. Беркөн киңәш иткәннәр дә үги кызны урманга илтеп адаштырмакчы булганнар. Бу үги кызга агасы әйткән:

- Әйдә, минем белән урманга. Син җиләк җыярсың, мин утын кисәрмен, - дигән.

Бу үги кыз, йомгак белән чиләген ала да агасы белән урманга китә.

Урманга барып, байтак эчкәре кергәч, бер җиргә туктыйлар. Агасы атын тугарып ашарга җибәрә дә үги кызга әйтә:

- Бар, син җиләк җый. Минем балта тавышы ишетелми башлагач, килерсең, - ди.

Үги кыз, чиләген алып, җиләк җыярга китә. Аннан соң агасы бер зур агачка утын тукмагы асып куя да, атын җигеп, өенә кайтып китә. Үги кыз урманда җиләк җыеп кала.

Бу үги кыз җиләк җыя-җыя да тыңлап карый. Тыңласа, агачка асып куйган әлеге тукмак, җил белән селкенеп, тук-тук агачка бәрелә, үги кызга балта тавышы кебек ишетелә.

“Агай әле һаман кисә икән“, - дип ул җиләкне җыя да җыя.

Җыя торгач, чиләге тула. Ул арада кич тә була. Җил дә басыла.

“Инде агай утын кисеп бетергән икән“, - дип, килеп караса, агасы юк, аннан җилләр искән.

“Инде нишләргә?“ - дип, үги кыз елый-елый урман буйлап китә. Бара торгач, кырга барып чыга.

Анда аңа бер юл очрый. Юлга чыгып елый-елый бара бу мескенчәк. Бераз бара да:

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдегезме, агайлар? - ди.

Бу сүзне әйтә дә елый, әйтә дә елый. Шулай бара торгач, бер ат көтүенә барып җитә бу. Көтүчегә әйтә:

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдеңме, көтүче? - ди.

Көтүче әйтә:

- Күрдем йомгагыңны, миңа бер көн көтү көтсәң, сиңа бер ат бирермен, - ди.

Бу кыз, ярар, дип, бер көн көтү көтеп, аннан бер ат алып, көтүче өйрәткән юл белән тагын китә.

Байтак җир баргач, сыер көтүенә барып җитә бу. Сыер көтүчесенә бер көн көтү көтеп, аннан сыер ала. Бара торгач, сарык көтүенә җитә. Шул рәвешчә, аннан да бер сарык ала. Кәҗә көтүенә җитә, янә аннан бер кәҗә ала. Шулай итеп, бара торгач, бер көнне кич була. Күз бәйләнә башлый. Бик курка инде бу. “Инде нишләрмен?“ - дип, баягы сүзне тагын кат-кат

әйтеп, елый.

Менә ул еракта бер кечкенә генә ут шәүләсе күрә. "Монда авыл бар икән", - дип бик сөенә, атын тагын да юырттырыбрак китә. Ул ут авылның читендә генә бер кечкенә өйдә икән, шунда барып керә. Керсә, өйдә бер карчык утыра. Ул убырлы карчык, имеш. Шунда баягы сүзләрен тагын әйтә:

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдеңме, әбекәй? - ди.

Убырлы карчык әйтә:

- Кызым, син ерактан килгәнсең икән, инде минем кызым булырсың, - ди.

Иртәгесен торгач, убырлы карчык бу кызны мунча ягарга җибәрә. Кыз мунча ягып булдыра да, карчык янына килеп:

- Әби, инде мунча булды. Әйдә, мунчага, - ди.

Убырлы карчык әйтә:

- Ярар, кызым, ди. Мин болай гына бара алмыйм. Син минем кулымнан тот, артыма тип, мине мунчага шулай итеп алып бар, - ди.

Кыз әйтә:

- Юк, әби, алай ярамас бит. Син карчык кеше инде, рәнҗерсең, - ди.

Кыз карчыкны мунчага күтәреп алып бара.

Мунчага баргач, убырлы карчык әйтә:

- Кызым, мине, чәчемнән тотып, ләүкәгә сөйрәп мендер, - ди.

Кыз әйтә:

- Юк, әби, алай ярамас, син рәнҗерсең, - дип, карчыкны ләүкәгә күтәреп мендерә.

Шуннан карчык тагын әйтә:

- Кызым, син минем аркамны чап, тик себеркенең очыннан тотып, сабы белән чабарсың, - ди.

Кыз әйтә:

- Әби, алай ярамас бит, - ди.

Карчыкның аркасын йомшак кына итеп чабарга тотына. Аннан соң мунчадан карчыкны күтәреп кайта

да йомшак урынга яткыра. Моннан соң убырлы карчык әйтә:

- Кызым, башым бик кычыта, азрак башымны тарасана, - ди.

Бу кыз, тарак алып, карчыкның башын тарарга дип барса, ни күзе белән күрсен, карчыкның чәч бөртеге саен алтын-көмеш, энҗе-мәрҗән, асылташлар - туп-тулы! Башын тарап бетергәч, карчык моңарга әйтә:

- Инде, кызым, бер биеп кара, синең биегәнеңне күрәсем килә, - ди.

Кыз бии, әмма һич андый-мондый нәрсә коелмый.

Аннан соң карчык тагын әйтә:

- Кызым, бар, мунчага барып карачы, мин кулаша[1] белән мунчага салат күтәргән идем, кипмәдеме икән? - ди.

Кыз мунчага барса, анда кулаша тулы алтын-көмеш, энҗе-мәрҗән, кыйммәтле ташлар. Кыз мунчадан кайткач, карчык аңардан сорый:

- Кипкәнме, кызым? - ди.

Кыз әйтә:

- Кипкән, әби, - ди.

Карчык:

- Яхшы, кызым, алайса тагын бер биеп кара әле, - дигәч, кыз тагын бии. Тик андый-мондый бернәрсә дә булмый.

Аннан соң бу убырлы карчык, кызның турылыгын белеп, аңа әйтә:

- Инде, кызым, өеңә кайтасың килсә, бар, кайт, - ди.

Кыз әйтә:

- Әби, мин юл белмим шул, бик кайтыр идем кана, - ди.

Карчык әйтә:

1 Кулаша (колаша) - агачтан чокып ясаган сай улак.

- Юл белмәсәң, мин сиңа юлны күрсәтермен. Бу яшел сандыкны алып китәрсең, ул сиңа минем бүләгем булсын. Тик син аны өеңә кайтып җитмичә ачып карама, - ди.

Кыз, сандыкны алып, атына атланып, сыерны җитәкләп, сарыкларын, кәҗәләрен ияртеп, әбигә рәхмәт әйтә-әйтә, юлга чыгып китә.

Көн китә бу, төн китә, бара торгач, байтак җир китә. Инде авылга да якынлашып килә. Менә агасының этләре:

- Үләргә киткән түтекәй баеп кайта, ләң-ләң, - дип өрә башлыйлар.

Бу кызның агалары, җиңгәләре:

- Бу этләргә ни булган, болар котырганнар, ахры, - дип, этләрне таяк белән кыйныйлар.

Алай да булмый, этләр аның саен:

- Үләргә киткән түтекәй баеп кайта, ләң-ләң! - диләр.

Ул ара да булмый, үги кыз үзе кайтып җитә. Өенә кайткач, сандыкны ачып карый. Ни күзе белән күрсен, сандык эче туп-тулы алтын-көмеш, энҗе-мәрҗән, кыйммәтле ташлар. Кыз шуннан баеп китә. Моны күргәч, агалары, җиңгәләре бик көнләшәләр. Үзләренең кызларын да шулай ук җибәреп, баетып кайтармакчы булалар.

Бу кыз да, йомгагын алып, агасы белән урманга китә. Урманга барып җитә, агасы атын тугарып җибәрә. Үзе китә утын кисәргә, ә кыз, чиләген алып, җиләк җыярга китә. Ул арада агасы, баягы рәвешчә, бер агачка утын тукмагы асып куя да үзе өенә кайтып китә. Бу кыз тукмак тавышы ишетелмәс булгач, агасы янына дип килсә, аннан җилләр искән. Агасы кайтып киткән була. Аннан соң бу кыз урман буйлап китә.

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдегезме, агайлар? - дип әйтә-әйтә бара торгач, бер көтүгә барып җитә.

Көтүчегә әйтә:

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдеңме, көтүче? - ди.

- Күрдем. Миңа бер көн көтү көтсәң, бер ат бирермен, - ди.

- Миңа ат кирәкмәс, - дип, кыз аннан узып китә.

Сыер көтүенә җитә, сарык көтүенә барып чыга, кәҗә көтүенә килә - берсенә дә көтү көтми.

Бара торгач, баягы үги кыз кебек, убырлы карчык өенә барып җитә.

- Тәгәри китте йомгагым, күрмәдеңме, әбекәй? - дип, карчыкның өенә килеп керә.

- Күрдем. Инде бар, кызым, мунча як! - дип, ул кызны мунча ягарга җибәрә.

Аннан соң убырлы карчык әйтә:

- Инде, кызым, мунчага барыйк. Син минем кулымнан тот, артыма тип, мине мунчага шулай итеп алып бар, - ди.

- Ярар, әби, - дип, бу кыз, карчык әйткән рәвешчә, аны кулыннан тотып, артына тибә-тибә алып бара.

Карчык әйтә:

- Кызым, аркамны чапсана, себеркенең очыннан тот, аркама сабы белән сук, - ди.

Бу кыз себерке сабы белән карчыкның аркасына дөп-дөп итеп ора да ора. Карчык ни әйтсә дә, ул әйткәнчә эшли бирә. Аннан соң карчык моңарга:

- Кызым, минем башымны тарасана азрак, - ди.

Кыз карчыкның башын караса, чәч бөртеге саен алтын да көмеш, кыйммәтле ташлар. Бу кыз, карчыкның башыннан алып-алып, алтын-көмешне кесәсенә дә тутыра, куенына да тутыра. Шуннан соң карчык әйтә:

- Кызым, инде син биеп кара, биегәнеңне күрәсем килә, - ди.

Менә кыз бии башлый. Кыз биегән саен, аннан

чылтыр-чылтыр алтын-көмеш коела башлый. Карчык кызны мунчага җибәрә:

- Карачы, кызым, мунчага салат күтәргән идем, кипмәдеме икән? - ди.

Кыз, мунчага барса, ни күзе белән күрсен, монда да баягы кебек кулаша тулы алтын-көмеш. Кыз тагын да алтын-көмешне кесәсенә, куенына тутыра. “Түти шулай итеп баеган икән“, - дип уйлый. Карчык кызга янә биергә куша. Кыз бии башлагач, баягыча алтын-көмеш янә чылтырап идәнгә коела башлый.

Шулай итеп, карчык, бу кызны сынап бетергәч, әйтә:

- Бар, кызым, кайтып кит инде, - ди. - Әнә фәләнчә юлдан кайтырсың, - дип, юл да күрсәтә. - Менә, кызым, бу кара сандыкны алып кит, - дип, бер кара сандык та биреп җибәрә.

- Өеңә кайтып җитмичә, ачып карама, - дип, бик

каты кисәтә.

Кыз, сөенеп, сандыкны күтәреп, тәпи-тәпи өенә таба китә. Байтак җир китеп, үзенең авылына якынлашкач, агасының этләре баягыча тагын өрә башлыйлар:

- Баерга киткән түтекәй үлеп кайта түгелме, ләңләң! - диләр.

Агалары:

- Безнең бу этләр тилергән, ахрысы, - дип, таяк белән аннан да, моннан да ыргыталар.

Этләр аның саен:

- Баерга киткән түтекәй үлеп кайта түгелме, - дип, ләң-ләң итеп өрәләр.

Этләрне тагын кыйныйлар.

- Баерга киткән түтекәй баеп кайта, ләң-ләң, диң әйтегез! - диләр.

Ул арада кыз үзе дә кайтып җитә. Кайтып керүгә, кара сандыкны ачып та җибәрә, сандык эченнән бер кара елан сикереп чыга да, кызның муенына чорналып, шунда ук буып та үтерә.

КАМЫР БАТЫР

Борын-борын заманда, кәҗә команда, әби-бабай тумас борын, әти белән икәү генә торган чагында, бар иде бер карт белән карчык. Аларның балалары юк иде, шуңар кайгылары бик зур иде.

Бер заман болар исәпләделәр, уйладылар да камырдан бер бала сыны ясап куйдылар. Әби чыгып китте сыер саварга, бабай чыгып китте утын ярырга.

Керсәләр, исләре китте, акыллары таралды: камыр сыны, малай булып, кәҗә бәтиләре белән уйнап йөри.

Камыр малай төн үсә, көн үсә, ай үсәсен көн үсә, ел үсәсен ай үсә. Бабай ясап бирде, ди, моңа шартаяк. Малай бер таянган иде, ди, шартаяк шарт итеп сынды, ди. Бабай төшеп китте, ди, тимерчегә, ясатты, ди, моңа тимер шартаяк. Малай бер көнне урамга чыга - бер малайның аягын сындырып керә, икенче көнне чыга - икенче малайның муенын сындырып керә, ди.

Шуннан соң авыл халкы җыелып бабайга әйтәләр:

- Малаең малай төсле түгел, балаларны имгәтеп бетерә, теләсәң кая куй! - диләр.

Чыгып китә малай дөнья гизәргә. Көн китә, атна китә, ай китә, бер саплам җир китә. Барып керә, ди, бу бер карурманга. Очрый, ди, моңа бер аягын тышаулаган кеше.

Камыр батыр сорый моңардан:

- Нишләп тышауладың бу аягыңны? - ди.

Теге кеше әйтә:

- Миңа болай да таманга туры килә әле, ди, аягымны ычкындырсам, мин күккә очам, минем арттан кош-корт та очып җитә алмый, - ди.

Камыр батыр моны үзе белән ияртеп китә, ди.

Баралар-баралар, ди, бара торгач, очрый, ди, боларга борын тишеген бармагы белән кысып утырган бер кеше.

Камыр батыр сорый моңардан:

- Нишләп болай борын тишегеңне кысып утырасың? - ди.

Теге кеше әйтә:

- Миңа болай да таманга туры килә әле, ди. Югыйсә, дөньяда зилзилә куба, бер борын тишеге белән өрдереп тә, биш ташлы тегермән әйләндерәм мин, - ди.

Камыр батыр моны да үзе белән ияртеп алып китә.

Баралар-баралар, ди, болар, очрый, ди, боларга эшләпәсен кырын гына салган ак сакаллы бер бабай.

Камыр батыр сорый моңардан:

- Нишләп болай эшләпәңне кырын гына салдың? - ди.

Теге бабай әйтә:

- Миңа болай да таманга килә әле, ди. Мин эшләпәмне турыга кисәм, күз ачмаслык буран чыга, басып кисәм,

җир йөзенә ике илле боз ката, - ди.

Камыр батыр монысын да үзе белән ияртеп китә, ди.

Баралар-баралар, ди, болар, очрый, ди, боларга ук төзәп торучы тагын бер кеше.

Камыр батыр сорый моңардан:

- Нәрсә атасың син болай? - ди.

Ук төзәп торучы әйтә:

- Ә-ә-ә-нә күрәсеңме, теге тауның кабыргасында, моннан алтмыш чакрым җирдә бер чебен утыра. Шул чебеннең сул күзен атып чыгараем, - ди.

Камыр батыр моны да үзе белән ияртеп китә, ди.

Тагын китәләр, ди. Беравык баргач, очрый, ди, боларга туфрак белән уйный торган сакаллы бер кеше.

Камыр батыр сорый моңардан:

- Нишләп болай уйныйсың? - ди.

Сакаллы кеше әйтә:

- Бу яктан сугам - бу якка тау өям, бу яктан сугам - бу якка тау өям, - ди.

Камыр батыр монысын да үзе белән ияртеп китә.

Барып җитәләр болар бер байга, сорыйлар моның кызын. Бай бик кире була, төрле хәйләләр кора.

- Минем кызым бай кызы, патша кызыннан ким түгел, ди. Әйдә миннән булсын яхшылык, ди, йөгерешчемне узсаң, бирсәм бирермен инде, - ди.

Китәләр йөгерешкә. Аягын тышаулаган егет алтмыш чакрым җирне бер-ике сикерүдә барып җитә дә, бай йөгерешчесе килеп җиткәнче дип, тау өстендә йоклап китә. Байның йөгерешчесе йөгереп мәйданга якынлашып килгәндә, теге һаман йоклаган була, ди, әле.

Камыр батыр әйтә:

- Ай-һай, ди, бай малае җиңә бит, ди. Ат әле тегеңәр, ди.

Алтмыш чакрымнан чебеннең сыңар күзен атып алучы кеше атып җибәрә, йөгерешченең колак яфрагын чеметтереп ала. Йөгерешче уянып китә дә мәйданга бай йөгерешчесеннән алда килеп җитә, ди.

Хәзер бай алай итә, болай итә, боларны алдап чуен

мунчага яба, ди. Әрдәнә-әрдәнә утын өйдерә, ут төртә, боларны яндырып үтермәкче була. Болар мунча эчендә пешә башлыйлар, ди. Камыр батыр бабайның эшләпәсен туры кидерә - мунча эчендә күз ачмаслык буран кузгала, ди. Алай да пешә башлыйлар, ди. Камыр батыр бабайның эшләпәсен бастырып кидертә - мунча стенасына ике илле боз ката, ди.

Икенче көнне бай мунча ишеген ачып җибәрсә, шаккатып ботын чаба: болар барысы да исән!

Камыр батыр әйтә бу байга:

- Башымны катырма син минем, ди. Алыштанмы, салыштанмы? - ди.

- Алыштан да булыр, - ди бай әйтә, - салыштан да булыр. Минем сиңа бирә торган кызым юк, көчең җитсә алырсың, - ди.

Китте алыш, китте егып салыш. Шундый алыштылар,

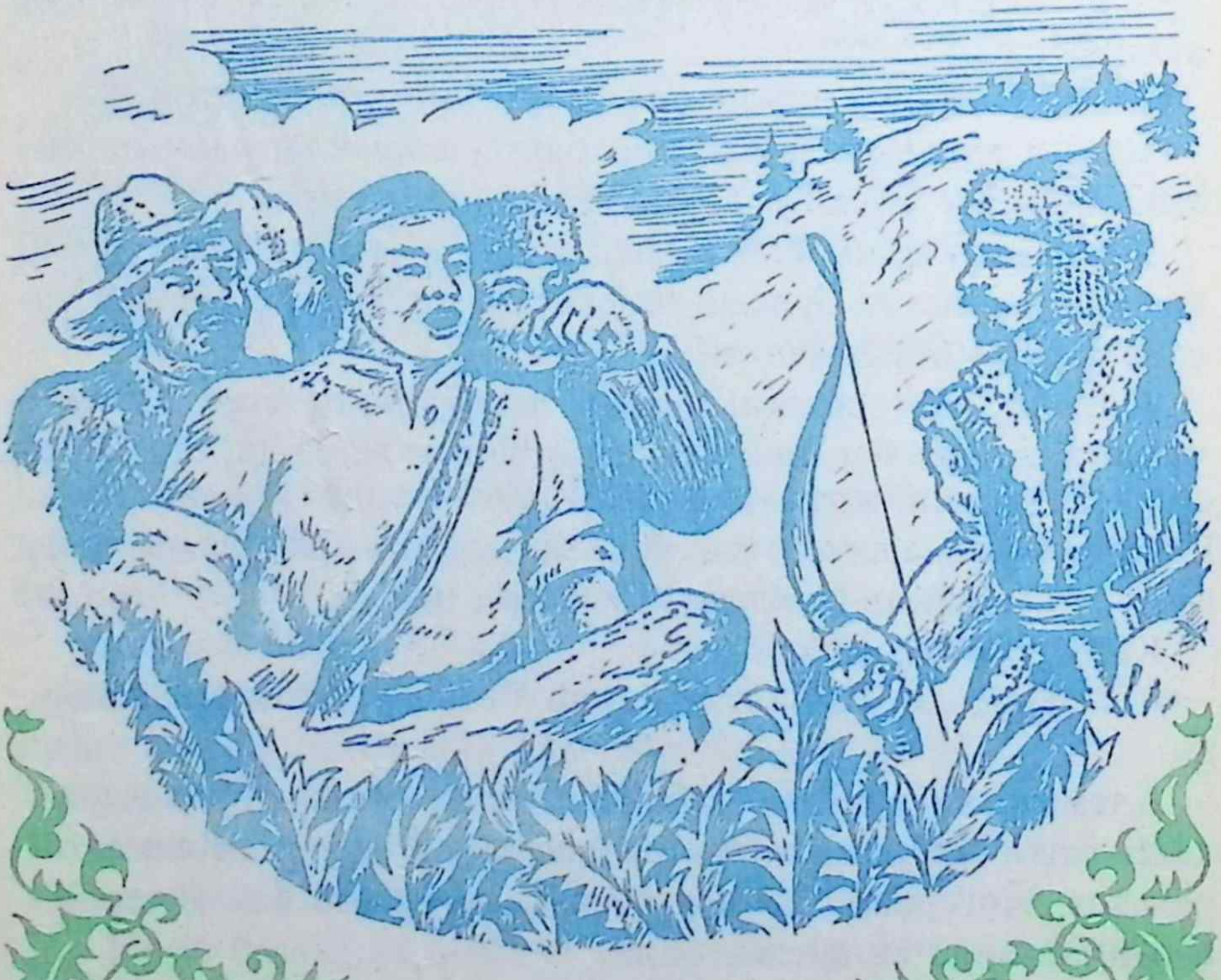

шундый салыштылар - тигез җирләр түмгәк булды, түмгәк җирләр тигезләнде. Көн сугыштылар, төн сугыштылар, кич сугыштылар, бик озак сугыштылар. Бер борын тишеге белән өрдереп биш ташлы тегермән тарттыручы кеше борын тишеген сызгырттырып җибәрә - байның егерме кешесе очып китә. Туфрак белән уйнаучы бер яктан сугып җибәрә - утыз кеше күмелә. Камыр батыр күсәге белән бер селтәнә, утыз-кырык кеше кырылып бетә, ди.

Бай түзә алмаган, кызын бирергә булган, ди. Кызны Камыр батырга биргәннән соң, утыз көн уен итеп, кырык көн туен итеп, тумаган ала биянең итен пешереп, бик каты сыйланганнар, ди.

Туйларында мин дә булдым, аш-суның чиге юк, бәлешләренең төбе юк, мичкә-мичкә бал куйганнар, үзләре чүмеч белән чумыралар, миңа сабы белән генә эләкте.

ГӨЛЧӘЧӘК

Борын-борын заманда, зур карурман эчендә бер убырлы карчык торган, ди, аның бер улы белән Гөлчәчәк атлы бер килене булган, ди. Карчык бик явыз икән, ди, гомергомергә яхшы кешеләрне аздырып, батырларны юлдан яздырып йөргән, ди. Карчыкның улы, анасының явызлыгына түзә алмыйча, дөнья гизәргә, бәхет эзләргә чыгып киткән.

Гөлчәчәк әниләрен бик сагына икән, тик аны каенанасы - убырлы карчык - бер җиргә дә чыгармый икән, үзе төннәрен яхшы кешеләрне аздырырга, батырларны юлдан яздырырга чыгып киткәндә дә киленен өендә бикләп калдыра икән, ди.

Төннәрдән бертөнне убырлы карчык, ниндидер явызлык эшләргә чыгып киткәндә, ишеккә йозак салырга оныткан, ди. Көлгә салган күмәчләрен дә калдырып киткән, ди.

Аның чыгып китүе булган, ишекнең ачык калуын белгәч тә, Гөлчәчәк әниләренә китәргә җыена башлаган, ди.

Урман эче бик якты,
Күктә айлар калыкты,
Көлдән күмәч аламын,
Әниләргә барамын,
Әниләргә барамын, -

дип җырлый-җырлый куенына төче күмәч кыстырган да, ди, әниләренә кунакка чыгып киткән, ди.

Төн киткән, көн киткән, бара торгач, байтак җир киткән. Ул арада убырлы карчык кире әйләнеп кайткан да килене артыннан куа чыккан. Соры бүре төсенә кергән дә, ди, җирне исни-исни чабып киткән, ди; чаба торгач,

киленен куып җиткән, ди. Гөлчәчәкнең каршысына төшкән дә, ди, калын тавыш белән улап җибәргән, ди:

Көлтә-көлтә койрыгым,
Болгый-болгый улаем.
Күмәчләремне бирмәсәң,
Калҗа-калҗа тураем,
Калҗа-калҗа тураем.

Гөлчәчәк бик курыккан, күмәч биреп кенә котылыр иде дә, ул вакытта инде аның күмәче калмаган. Ары каранган, ди, бире каранган, ди, якында гына тузгак башлы, куыш эчле зур бер карама күргән, ди, шул карамага ялына башлаган, ди:

Әйләнмәле карама,
Бәйләнмәле карама,
Соры бүре куып җитте,
Яшерсәнә, карама,
Яшерсәнә, карама.

Әйләнмәле карама Гөлчәчәкне бик кызганган, ди, ти-

еннәр чикләвек җыеп, ярканатлар көн уздырып чыга торган кечкенә куышның ишеген ачып җибәргән иде, ди, Гөлчәчәк куышка кергән дә качкан, ди.

Соры бүре карама төбен тырный-тырный улаган да, ди, Гөлчәчәкне чыгара алмагач, таң алдыннан өенә кайтып киткән, ди.

Ул арада таң аткан, кояш чыккан, көн булган. Гөлчәчәк, карамага рәхмәт әйтеп, тагын үз юлына чыгып киткән. Бара торгач кич булган, Соры бүре, килененең эзеннән исни-исни барып, тагын куып җиткән. Гөлчәчәкнең алдына төшеп, тагын улап җибәргән, ди:

Көлтә-көлтә койрыгым,
Болгый-болгый улаем.
Кумәчләремне бирмәсәң,
Калҗа-калҗа тураем,
Калҗа-калҗа тураем.

Гөлчәчәк бик курыккан, ди. Ары караган, ди, бире караган, ди, түгәрәк аланда бик матур бер күл бар икән, Гөлчәчәк шул күлгә ялына башлаган, ди:

Түгәрәк алан, көмеш күл,
Көмеш күлнең суы мул.
Соры бүре куып җитте,
Яшерсәнә, көмеш күл,
Яшерсәнә, көмеш күл!

Көмеш күл Гөлчәчәкне бик кызганган, ди, тирән суын айкалдырып, дулкыннарын чайкалдырып, Гөлчәчәк басып торган җирне тирән су белән урап алган, Соры бүре күл читендә бүленеп калган, ди.

Соры бүре күл читен тырный-тырный төн буе улаган да, Гөлчәчәк янына керә алмагач, таң алдыннан тагын өенә кайтып киткән, ди.

Ул арада таң аткан, кояш чыккан, көн булган. Гөлчәчәк, көмеш күлгә рәхмәт әйтеп, тагын үз юлына чыгып киткән. Барган, ди, барган, иртә киткән, кич киткән, китә торгач урманның кырыена ук чыгып җиткән. Инде әниләренең өй түбәләре дә күренә башлаган, ди. Тик шул урында Соры бүре тагын куып җиткән дә, бу юлы бигрәк

тә каты ачуланып, улап җибәргән, ди:

Көлтә-көлтә койрыгым,
Болгый-болгый улаем.
Күмәчләремне бирмәсәң,
Калҗа-калҗа тураем,
Калҗа-калҗа тураем.

Гөлчәчәк бик курыккан. Ары каранган, бире каранган да басу кырыенда үсеп утырган кушкаенга менеп киткән, ди. Соры бүре кушкаенның тамырларын казый башлаган, ди.

Гөлчәчәк бик курка икән, ди.

- Инде монда кайтып җиткәч тә, әниләрне күрмичә үләрмен микәнни соң? - дип әйтеп, бик елап утыра икән, шунда кушкаен башына бер сыерчык килеп кунган, ди. Гөлчәчәк сыерчыкка ялына башлаган:

Ала муен сыерчык,
Кола муен сыерчык,
Чәч бөртегем - эманәтем,
Илтеп бирче, сыерчык,
Илтеп бирче, сыерчык.

Гөлчәчәк сыерчыкка бер-ике чәч бөртеген алып биргән, ди, сыерчык аны алып Гөлчәчәкләрнең әниләренә очып киткән дә, ди, чәч бөртеген аларның капкаларына элеп куйган, ди.

Гөлчәчәкнең абыйсы капка төбенә чыккан икән, чәч бөртекләрен күргән.

- Әһә, кара юргам кашынып торганда ял бөртекләре калган икән, - дип әйтеп, чәч бөртеген алып кереп думбрага кыл итеп тарткан, ди.

Гөлчәчәкнең җиңгәсе думбраны аяк тибеп бии-бии уйный башлаган икән, думбра кылы Гөлчәчәк булып җырлап җибәргән:

Бии-бии уйнама,
Билгенәем авырта,
Тибә-тибә уйнама,
Түбәләрем авырта...

Моңар җиңгәсенең исе киткән:

- Әбәү, бу думбрага ни булган? - дип әйтеп, думбраны иренә биргән. Ире чиртеп-чиртеп уйный башлаган икән, думбра тагын җырларга тотынган:

Басма-басма, абыем,
Башкынаем авырта,
Чиртмә-чиртмә, абыем,
Чәчкенәем авырта.
Урман буе кушкаен,
Кушкаенда сеңлең бар.
Кушкаенның төбендә
Каенанам - убыр бар.
Думбраңны куй, абый,
Кушкаенга кил, абый!

Шуннан соң абыйсы:

- Карасана, Гөлчәчәк сеңлем харап була язган бит, - дип, чукмарын алган да, ди, бүре тибә торган атына атланып, урман буена чапкан, ди. Ул барып җиткәндә, Соры бүре кушкаенның тамырларын актарып бетерә язган иде, ди, кушкаен, менә авам, менә авам, дип кенә торадыр

иде, ди.

Гөлчәчәкнең абыйсы Соры бүрене бәреп үтергән дә, ди, Гөлчәчәкне өйләренә алып кайткан, ди.

Шуннан бирле Гөлчәчәк бик әйбәт гомер итә башлаган, ди.

Бүген барып, кичә кайттым, мин дә булдым аларда. Сый-хөрмәт бик дан булды, ашатканнары май, эчергәннәре бал булды. Ике мичкә, бер чүмеч, теләсәң күпме эч. Тик авызга эләкми, мыек кына чылана.

ТАБЫШМАК ӘЙТӘМ

Бер агачта биш тармак,
Тармагы саен бармак.

Канаты бар, очалмый,
Күккә таба карамый,
Йолдызларны да санамый,
Коры җирдә торалмый.

Сакаллы килеш туа,
Берәү дә гаҗәпләнми.

Үзе суфый,
Колак артыннан сыйпый,
Көндез йоклый,
Төнлә урлаша.

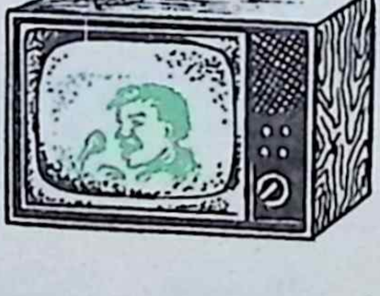

Тартма эчендә кеше,
Җырлау-сөйләүдә эше.

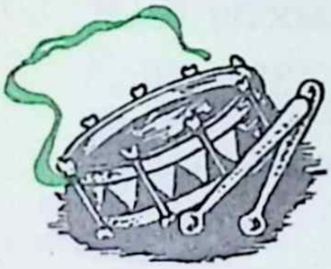

Җанлы җансызны кыйный,
Җансыз кычкырып елый.

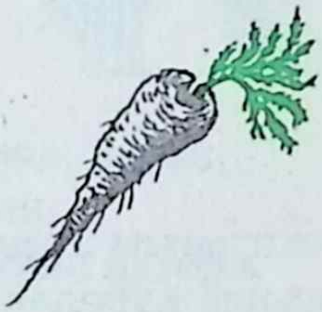

Утыра алмадай кыз төрмәдә,
Чәче урамда, -
Ярый үрмәгә.

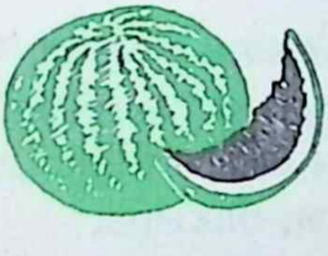

Өе яшелгә буялган,
Эчендә кызыл чаршау.

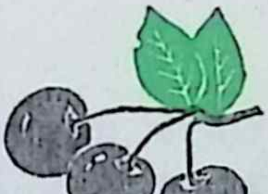

Түгәрәк-түгәрәк шар кебек,
Кызыл-кызыл кан кебек;
Әчедер дә татлыдыр,
Йотыйм дисәң ташлыдыр.

Башы тарак,
Койрыгы урак,
Кычкыртып быргысын,
Уята барысын.

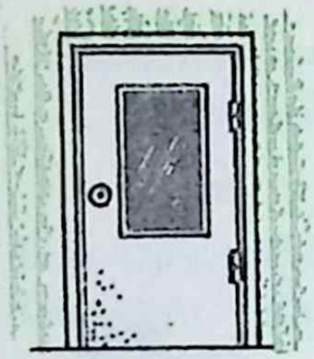

Бер патша мең
патшаны баш идергән.

Ак сандыгым эчендә
Чуар-ала күбәләк.

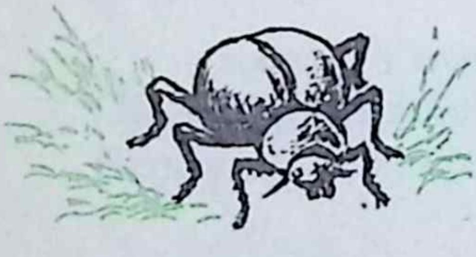

Үзе кара - карга түгел,
Мөгезе бар - үгез түгел,
Алты аягы бар - тояксыз.
Оча, акыра, бакыра,
Җирне казып утыра.

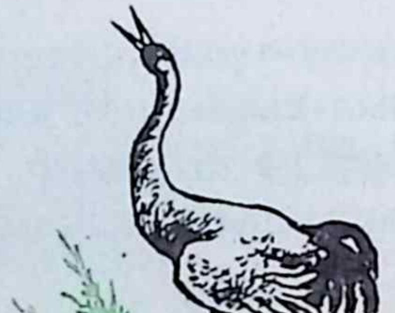

Үзе озын,
Чабуы кыска.

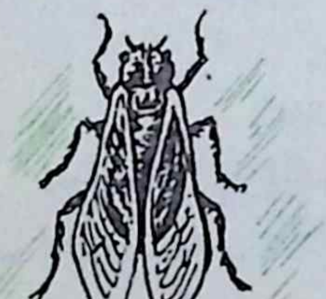

Безз-безз, без түбән,
Безнең өстә - йөзтүбән.

Җәй шакылдый бу чүкеч,
Кыш шакылдый бу чүкеч,
Ничек чыдый бу чүкеч.

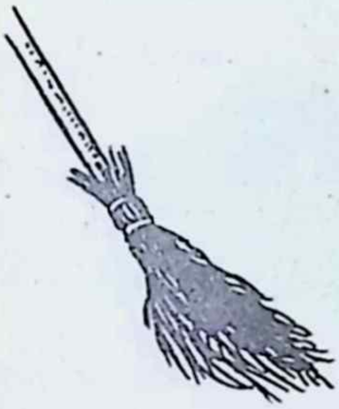

Яшел күлмәк кигән,
Билен буган,
Ишекле-түрле йөгерә.

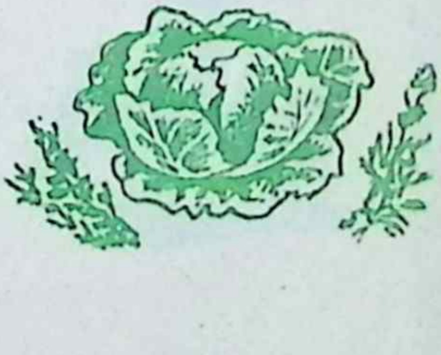

Утыра бер ак чүлмәк,
Өстенә кигән йөз күлмәк.

Канаты бар, йоны юк,
Үзе бара, юлы юк.

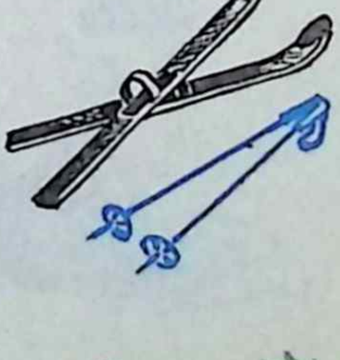

Бар бер чана,
Утырасы юк,
Бассаң - үзе чаба.

Кош түгел, оча,
Ябалактан курка,
Чикләвекне ярата,
Сызгырса, урманны яңгырата.

Кечкенә генә, матур гына,
Җир астыннан чыкты,
Кызыл бүрек тапты.

"Тыр-р", - дисәң туктамый,
"На-а", - дисәң атламый,
Печән салсаң ашамый.

Җәй дә яшел чапанлы,
Кыш та яшел чапанлы.

Урманнан чыгар,
Корсак асты чуар;
Койрыгы сырлы,
Хәйләсе күп төрле.

АЛТЫН-КӨМЕШ ЯУГАН ҖИРДӘН ТУГАН-ҮСКӘН ИЛ АРТЫК

Асыл кеше алтын дип үлмәс, халкым дип үләр.

Бер кешедә бер акыл, халыкта меӊ акыл.

Береккәннән яу өреккән.

Берүзеӊ тау күчерә алмыйсыӊ.

Бөтен халык берьюлы суласа, давыл кубар.

Ватан барыннан да газиз.

Ватан өчен җан фида.

Ватаны юк - җыры юк сандугач.

Идел кичми ил булмас, куркак егет ир булмас.

Ил авызын иләк белән япмассыӊ.

Ил аулак булса, дуӊгыз түбәгә чыгар.

Ил белән киселгән бармактан кан чыкмый.

Ил - иргә, ир - илгә таяна.

Ил өстендә чыпчык үлми.

Илдә яшисеӊ икән - илеӊә хезмәт ит.

Иле ныкныӊ биле нык.

Илнеӊ төтене дә тәмле.

Исеӊ барда илеӊә кайт.

Киӊәшле җыен таркалмас.

Кумәк күтәрсә, күлне күчерер.

Күмәкләшкән - яу кайтарган.

Күптән куян да качып котыла алмас.

Туган илнең эте дә якын.

Тау күчсә дә, халык күчми.

Туган илең - туган анаң, чит ил - үги ана.

Халыкның бер йорты бар, ул да булса туган ил.

Читне макта, илеңдә тор.

Ялгыз кеше - кипкән күл балыгы.

Үз халкын сөймәгән башка халыкны да сөймәс.

БАЛЫК СУСЫЗ ТОРАЛМЫЙ, КЕШЕ ДУССЫЗ ТОРАЛМЫЙ

Бозылышкан дус дошманнан яман.

Дошман күп булганда качуда файда юк.

Дошманга ашыңны бирсәң, башыңа менәр.

Дус аткан таш баш ярмый.

Дус биткә карар, дошман аякка карар.

Дуслар эзләмәгән кеше үзенә дошман.

Дөнья бетәр, дошман бетмәс.

Елан йоклар, дошман йокламас.

Ил өстендә илле дустың булсын.

Иптәшең үзеңнән яхшы булсын.

Яхшы дус кара көндә билгеле булыр.

Яман дус өрми капкан эт кебек.

Су туктар, дошман туктамас.

Матурлык - бер көнлек, дуслык - гомерлек.

Күп дус эзләгән дуссыз калыр.

Кешенең иң зур дәүләте - чын дусы.

Кичәге дошман дус булмас.

Син курыкмасаң, дошман качар.

ЭШ КҮРСӘТКӘН ИРНЕ ИЛ ОНЫТМАС...

Агач - җимеше белән, кеше - эше белән.

Ат булса, мәйдан табыла, ат булмаса, мәйдан ябыла.

Ашаганда колагың селкенеп торсын, эшләгәндә йөрәгең җилкенеп торсын.

Барын да эшлим дигән берни дә эшли алмас.

Безнең урамда да бәйрәм булыр әле.

Бер гүзәл эш мең гүзәл сүздән яхшырак.

Белмәгән эш - пешми калган җимеш.

Гали Вәлигә ышанган, Вәли Галигә ышанган.

Данның төбе - хөрмәт, хөрмәтнең төбе - хезмәт.

Иртәнге эшеңне бүген эшлә.

Йокы - ялкауның бәлеше.

Калган эшкә кар явар.

Мич башында ятып икмәк булмас.

Син эшне сөйсәң, эш тә сине сөяр.

Түшенә карама, эшенә кара.

Уеныңны кайда уйнасаң, елавың шунда булсын.

Хезмәтсез яшәү - караклык белән бер.

Эш акылны таба, акыл - эшне.

Эш сөйгәнне ил сөйгән.

Эше юк әтәч булып кычкырыр.

Эшлисе килмәгәннең эче авыртыр.

Үзеңә ышанып эшкә тотынсаң, эшең юлда калмас.

Җимешне вакытында аша, эшне вакытында эшлә.

Җәй йоклаган, кыш уянган.

Һөнәр - кулдагы алтын беләзек.

Һөнәрле кулда гәүһәр бар, һөнәрсез кулда хәтәр бар.

Армый эшлә, сары май тешлә.

Алтын-көмеш янында, адәм эше янында таныла.

Кеше эшенә карап тамак туймый.

Элек хезмәт, аннан хөрмәт.

Эш үткәч, терсәкне тешләп булмый.

Эш майлы бәлеш түгел.

Оста кулда һөнәр бар.

Эшли белмәгән кулга шырпы керер.

Язгы көн ел туйдыра.

Филнең - теше, останың эше кыйммәт.

Һөнәр утта янмый, суда батмый торган хәзинә.

Һөнәрле бул - бай бул, һөнәрсез бул - ач бул.

Һөнәрне өйрәнер өчен дә һөнәр кирәк.

Һәр авыруга дәва бар, ялкаулыкка дәва юк.

ЭЧТӘЛЕК

Үги кыз	3
Камыр батыр	11
Гөлчәчәк	16
Табышмак әйтәм	22
Мәкальләр	27

Издание для детей дошкольного возраста

Падчерица

(на татарском языке)

Техник мөхәррире Р. Шаһи
Корректоры З. Гыйльметдинова

Җыярга тапшырылды 10.01.92. Басарга кул куелды 10.06.92. Форматы 60х90/16. Компьютерда җыелды. Офсет кәгазе N 1. Таймс гарнитурасы. Шартлы басма табагы 2,3. Нәшер-хисап табагы 2,0. Тиражы 25000 данә. Заказ N 89.

© Газетно-книжное издательство акционерного общества "КАМАЗ"
Набережные Челны, Шишкинский бульвар, 8 (30/24)

© "КАМАЗ" акционерлык җәмгыятенең газета-китап нәшрияты
Чаллы, Шишкин бульвары, 8 (30/24)